

KŁOPOTY Z KŁOKOCZKĄ

Troubles with *Staphylea pinnata* L.

Andrzej ŚRODOŃ

Summary. Bladder-nut *Staphylea pinnata* L., as Hendrych (1980) proved, is an alien element of Czechoslovakian flora. This statement concerns also northernmost part of its range S. Poland, where it has been treated so far as a native species. Fossils of genus *Staphylea*, known in Poland from many localities are of tertiary age (Tab. 1, Fig. 1). They haven't been found in quaternary floras so far, excluding occasional contamination of the profiles with tertiary material.

The present distribution of this species has been undoubtedly effected by its earlier planting close to the human settlements. Further archeobotanical and paleobotanical studies are needed to establish primary distribution of *Staphylea pinnata* and to explain its history and status in the Polish flora.

Key words: Bladder-nut *Staphylea pinnata* L., primary distribution, secondary distribution, archaeobotany

Prof. Andrzej Środoń, Instytut Botaniki Polskiej Akademii Nauk, ul. Lubicz 46, 31–512 Kraków

Rezultatem pracy R. Hendrycha (1980) pt. „Kommt *Staphylea pinnata* L. in Böhmen als ursprüngliche Art vor?, uwzględniającej przesłanki z zakresu fitogeografii, historii i etnologii, jest uznanie kłokoczki południowej za gatunek obcy florze Czechosłowacji. Tym samym została zakwestionowana – respektowana przez około 200 lat – opinia o jej rodzimej przynależności do składu flory tego kraju.

W Polsce kłokoczka występuje dość często na terytorium przyległym do Czechosłowacji i towarzyszy jej sugestia, że do nas mogła przedostać się w rejonie Beskidu Niskiego (Gostyńska 1961). Powszechnie uważamy ją za rodzimy, piękny i bardzo pożyteczny składnik naszej flory. Nowe jej stanowiska i ocenę wcześniej zanotowanych omawiają Kornaś i Wróbel (1972), na tle punktowej mapy rozmieszczenia.

Ten wielogatunkowy i wyraźnie ciepłolubny rodzaj (Browicz 1986) był nierzadkim składnikiem naszych flor miocenijskich i pliocenijskich,

jak tego dowodzą jego kopalne nasiona i ziarna pyłku, stwierdzone na wielu stanowiskach (por. tab. 1, ryc. 1). Natomiast zdziwienie budzi niemal kompletny brak szczątków kopalnych tego rodzaju w materiałach uzyskanych z analizy flor czwartorzędowych i to nawet sąsiadujących ze stanowiskami współczesnymi kłokoczki (por. Środoń 1990). Zdarza się natomiast, że takie kopalne ślady występują jako zanieczyszczenie materiałem wtórnym, trzeciorzędowym. Dobrym i wcale nierzadkim tego przykładem, oraz przestrożą, jest profil eemskiej flory interglacialnej z Żyrardowa k. Warszawy (Krupiński 1978), ze sporadycznymi ziarnami pyłku rodzajów *Buxus* (1x), *Pterocarya* (2x), *Staphylea* (1x) i *Tsuga* (5x).

Nie jest zamiarem autora poddawanie w wątpliwość przynależności kłokoczki do naszej rodzimej flory. Niemniej myśl taką nasuwa wspomniana wyżej praca Hendrycha (1980), a także opisane z dużą dokładnością przez Gostyńską

TABELA 1. Lista i wiek stanowisk kopalnych rodzaju *Staphylea* w Polsce.TABLE 1. List and age of fossil localities of genus *Staphylea* in Poland.

L.p.	Stanowiska	Ziarna pyłku	Nasiona	Wiek	Pozycja spisu literatury
1.	Bełchatów	–	n	pliocen	26
2.	Bolesławiec	p	–	miocen	20
3.	Chróścina	p	–	miocen	21
4.	Chyżne	p	–	miocen	30
5.	Cieplice	p	–	miocen	5
6.	Czarny Dunajec	p	–	miocen	19
7.	Domański Wierch	–	n	miocen	14
8.	Gozdnica	p	–	miocen	23
9.	Jaroszów	p	–	miocen	21
10.	Jerzmanowa	p	–	miocen	21
11.	Kłodzko	p	–	pliocen	9
12.	Koniówka	p	–	pliocen	19
13.	Krościenko n. D.	p	n	pliocen	28, 18
14.	Legnica	p	–	miocen	21
15.	Łojowice	p	–	miocen	21
16.	Milików	p	–	miocen	21
17.	Mirostowice	p	–	miocen	21
18.	Mizema	p	n	pliocen	28, 18
19.	Nowa Wieś Królewska	–	n	miocen	1
20.	Nowe Czaple	p	–	miocen	21
21.	Nysa	p	–	miocen	21
22.	Oczkowice	p	–	miocen	31
23.	Olsztyn	p	–	pliocen	4
24.	Opole	p	–	miocen	21
25.	Opole	–	n	holocen	10
26.	Paczków	p	–	miocen	21
27.	Pątnów	p	–	miocen	22
28.	Piaseczno	p	–	miocen	17
29.	Rudy	p	–	miocen	21
30.	Ruszów	p	–	miocen	21
31.	Rypin	p	–	miocen	25
32.	Sośnica	p	–	pliocen	24
33.	Stare Gliwice	–	n	miocen	29
34.	Straszów	p	–	miocen	21
35.	Tarpno	p	–	miocen	21
36.	Tuplice	p	–	miocen	21
37.	Warszawa	p	–	pliocen	4

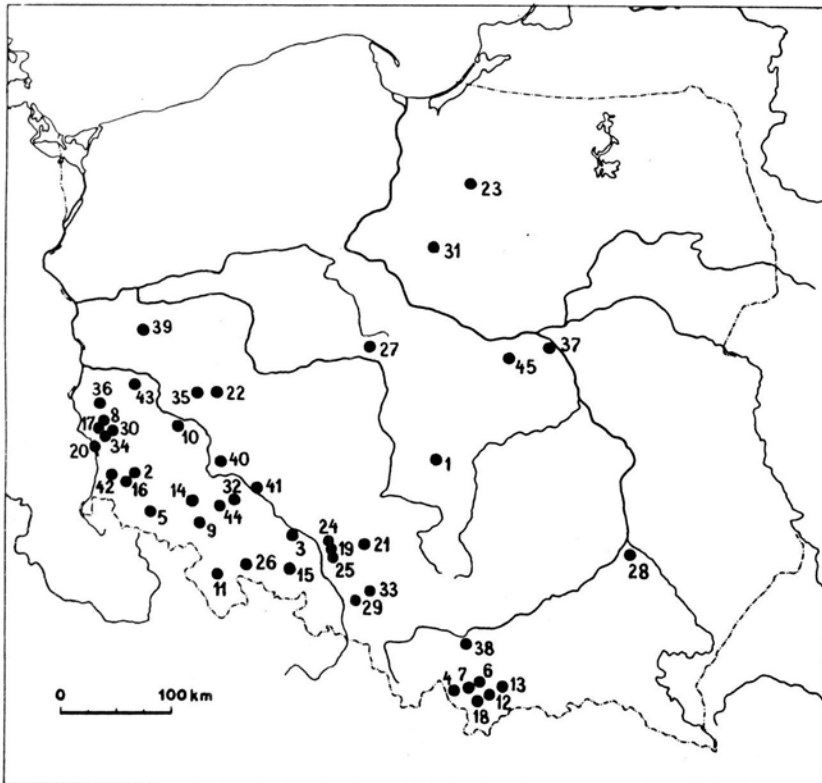
TABELA 1. c.d.

TABLE 1. cont.

38.	Wieliczka	–	n	miocen	16
39.	Wielowieś	p	–	miocen	21
40.	Wołów	p	–	miocen	21
41.	Wrocław	p	–	miocen	21
42.	Zebrzydowa	p	–	miocen	20
43.	Zielona Góra	p	–	miocen	21
44.	Żarów	p	–	miocen	21
45.	Żyrardów	p	–	intergl.	13

(1961) stanowiska współczesnego tego krzewu. Jego uroda i różnorodna użyteczność powodowały od dawien dawna zapobiegliwą troskę okolicznych mieszkańców aby mieć kłokoczkę w

ogrodzie, a w każdym razie blisko domu (Gostyńska 1962). W rezultacie aktualny obraz jej rozmieszczenia sprawia wrażenie ukształtowanego w znacznej mierze gospodarką człowieka.

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk kopalnych rodzaju *Staphylea* w Polsce.

Fig. 1. Distribution of genus *Staphylea* fossil localities in Poland.

Ona to przyczyniła się także do zatarcia pierwotnego zasięgu kłokoczki. Zwracają także uwagę – cytowane przez Hendrycha (1980, str. 49) – nie rzadkie i u nas nazwy miejscowości wywodzące od nazwy tego krzewu, będące osobliwością naszych przykarpaccich krajów. Dobrym tego przykładem jest – położony ok. 20 km na zachód od Krakowa – Kłokoczyn nad Wisłą.

Poruszone zagadnienie zmierza do pytania, gdzie dziś jeszcze występują naturalne, a więc zabytkowe stanowiska kłokoczki? Pytanie oczywiste, ale i trudne. Odpowiedzi wiążących można oczekiwać w wynikach badań archeologicznych, a przede wszystkim badań paleobotanicznych na stanowiskach flor czwartorzędowych, występujących w zasięgu współczesnego rozmieszczenia kłokoczki.

LITERATURA

- [1] BARANOWSKA-ZARZYCKA Z. 1980. Samackie mchy, owoce i nasiona z Nowej Królewskiej Wsi koło Opola. *Prace Muzeum Ziemi* 33: 31–37.
- [2] BROWICZ K. 1986. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. 5: 30–31.
- [3] DĄBKOWSKA I. 1935. O pyłkach kilku krzewów i w różnieniu ich przy analizie pyłkowej. *Spraw. Kom. Fizjogr.* 68(9): 35–38.
- [4] DOKTOROWICZ-HREBICKA J. 1957. Wzorcowe spektra pyłkowe pliocenijskich osadów węglonośnych. *Prace Inst. Geol.* 15: 87–165.
- [5] DYJOR S., SADOWSKA A. 1968. Gómomioceńskie osady ilaste Sudetów. *Przegl. Geol.* 16, 12: 545–550.
- [6] GOSTYŃSKA M. 1961. Rozmieszczenie i ekologia kłokoczki południowej (*Staphylea pinnata* L.) w Polsce. *Arbor. Kórnickie* VI: 5–72.
- [7] GOSTYŃSKA M. 1962. Zwyczaje i obrzędy ludowe związane z kłokoczka południową (*Staphylea pinnata* L.). *Rocznik Dendrol.* 16: 113–120.
- [8] HENDRYCH R. 1980. Kommt *Staphylea pinnata* L. in Böhmen als ursprüngliche Art vor? *Preslia* 52: 35–53.
- [9] JAHN A., ŁAŃCUCKA-ŚRODONIOWA M., SADOWSKA A. 1984. Stanowisko utworów pliocenijskich w Kotlinie Kłodzkiej. *Geologia Sudetica* 18: 7–43.
- [10] KLICHOWSKA M. 1956. Materiał roślinny z Opola z X-XII w. *Mat. Wczesnośred.* 4: 179–209.
- [11] KORNAŚ J., WRÓBEL J. 1972. Materiały do Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Karpatach polskich. 5. *Staphylea pinnata* L. *Rocz. Dendrol.* 26: 27–31.
- [12] KORNAŚ J. 1990. Jak i dlaczego giną nasze zespoły roślinne. *Wiad. Bot.* 34(2): 7–16.
- [13] KRUPIŃSKI K. M. 1978. Historia, dynamika rozwoju i zaniku zbiornika interglacialnego w Żyrardowie. *Biul. Inst. Geol. Z badań czwartorzędu w Polsce* 19: 153–178.
- [14] ŁAŃCUCKA-ŚRODONIOWA M. 1965. Wstępne wyniki badań paleobotanicznych nad neogenem Domańskiego Wierchu i Orawy. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 35: 362–365.
- [15] ŁAŃCUCKA-ŚRODONIOWA M., ZASTAWIAK E., GUZIK J. 1983. Macroscopic plant remains from the tertiary of Poland. *Acta Palaeobot.* 23(1): 21–76.
- [16] ŁAŃCUCKA-ŚRODONIOWA M. 1984. The results obtained hitherto in studies of the Miocene macroflora from the salt-mine at Wieliczka (S. Poland). *Acta Palaeobot.* 23: 3–26.
- [17] OSZAST J. 1967. Miocenijska roślinność złoża siarkowego w Piasecznie koło Tamobręga. *Acta Palaeobot.* 8: 3–29.
- [18] OSZAST J. 1973. The Pliocene profile of Domański Wierch near Czarny Dunajec in the light of palynological investigations (Western Carpathians, Poland). *Acta Palaeobot.* 14: 1–42.
- [19] OSZAST J., STUCHLIK L. 1977. Roślinność Podhala w Neogenie. *Acta Palaeobot.* 18: 45–86.
- [20] ROMANOWICZ I. 1961. Analiza sporowo-pyłkowa osadów trzeciorzędowych z okolic Bolesławca i Zebrzydowej. *Biul. Inst. Geol.* 158: 325–409.
- [21] SADOWSKA A. 1977. Roślinność i stratygrafia gómomioceńskich pokładów węgla Polski południowo-zachodniej. *Acta Palaeobot.* 18: 87–122.
- [22] SADOWSKA A., GIZA B. 1991. Flora i wiek węgla brunatnego z Patnowa. *Acta Palaeobot.* 31: 201–214.
- [23] STACHURSKA A., SADOWSKA A., DYJOR S. 1973. The Neogene flora at Sońnica near Wrocław in the light of geological and palynological investigations. *Acta Palaeobot.* 14: 147–176.
- [24] STACHURSKA A., DYJOR S., KORDYSZ M., SADOWSKA A. 1971. Charakterystyka paleobotaniczna młodotrzeciorzędowych osadów w Gozdniczy na Dolnym Śląsku. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 41: 359–386.
- [25] STUCHLIK L. 1964. Pollen analysis of the Miocene deposits at Rypin. *Acta Palaeobot.* 5: 3–111.
- [26] STUCHLIK L., SZYMKIEWICZ A., ŁAŃCUCKA-ŚRODONIOWA M., ZASTAWIAK E. 1990. Results of the hitherto paleobotanical investigations of the Tertiary brown coal bed „Belchatów”. *Acta Palaeobot.* 30: 259–305.
- [27] SZAFER W. 1946–47. Flora pliocenijska z Krościenka n. Dunajcem. *Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. PAU*, 72, B 1 i 2: 1–375.
- [28] SZAFER W. 1954. Pliocenijska flora okolic Czorsztyna i jej stosunek do plejstocenu. *Prace Inst. Geol.* 11: 1–238.
- [29] SZAFER W. 1961. Miocenijska flora ze Starych Gliwic na Śląsku. *Prace Inst. Geol.* 33: 1–205.
- [30] ŚRODOŃ A. 1990. Postglacial history of the common spruce (*Picea excelsa* (Lam.) Lk.) in the Low Beskids

- separating the East from the West Carpathians. *Acta Palaeobot.* 30(1, 2): 221–226.
- [31] TRAN DINH NGHIA. 1974. Palynological investigations of Neogene deposits in the Nowy Targ – Orawa Basin (West Carpathians, Poland). *Acta Palaeobot.* 15: 45–81.
- [32] ZIEMBIŃSKA-TWORZYDŁO M., WAŻYŃSKA H. 1981. A palynological subdivision of the Neogene in Western Poland. *Bul. de l'Acad. Polon. des Sc. ser. d. sc. de la terre.* V 29(1): 29–43.